

PARTI NAGY LAJOS

A lóditizmus természete

(Gavallérok-cédulák)

„Istenem, ennyi fényes név“

Az augusztus végi Budapestre ha félfenékkel is, de ráült az október. Nyirkos, szürkésbarna nadrág, nem sok jót ígér, igaz, azt sem ígéri, hogy marad, saperlott, morogja, hát hiszen korai még, elrág egy fűszálat, szétköpködi. Meghívhatja magát egy 114 éve megesett felvidéki esküvőre. Mondanom sem kell, hogy arra, amelyre főszereplőm, a násznagyként fungáló hírlapíró fiatal kollegájával épp október másodikán indul el, s mely esküvő témája, apropója s kerete tárgyának (apropóm-nak?), a Gavallérok című Mikszáth-kisregénynek.

Ha képzelem, úgy képzelem, hogy még a sötétben, a színi homályban szólal meg a kicsit nehézkes, de élénk tekintetű író, mondván: kéne egy ügyes griff, s azzal meg is volna minden. Aztán, kis csönd után, hozzáteszi, „vóna a fenét, de azért kéne.“ S azzal kibotorkál, köhécsel. Vagy bebotorkál. A szivarszag, mint egy hűséges, kelletlen szolga imbolyog a nyomában. Tudja, mi a griff, amice? Fogás. Újságírói fogás. Trükk. Szemfényvesztés, ha tetszik. Az, amitől az irodalom más, mint a valóság. A grifftól más, kérde ez a szerkesztőségi szolga, immár odakintről. Úgy van, feleli az író, olyanformán. Ha a nyelv az anyag, a griff a szerszám. Megragadni nem lehet általában, csak konkrétan és valamivel, na ez a griff, és újra előről.

Ha a griffnek hangja van, az hörghurut-hang. Rémisztően vijjog, gruázik és jafatol, felcsap és átbukik, szörcsög és sipít. Egy szerves fűrészlap alakváltó kacaja. Hacsak nem némán, olajozottan ragad meg a roppant karmaival, mint a végzet, hogy felragadjon a sasroszlánok birodalmába. Nem magyar szó, a német greifen (fog, kap, megragad) igéből lett a magyar népmesék rettegett madarának nevévé.

Terveztem egy Gavallérok-átiratot, nem tudhatom milyen volt volna, hiszen nem lett meg, nem lett belőle szöveg. Kis, praktikus túlzással a megvalósult mű mutatja meg, hogy jó ötlet volt-e létrehozni. Minden más csak valószínűség, spekuláció. Persze a valószínűséget meg kell tudni becsülni, spekuláció nélkül nincs előrelátás. Nem lehet minden úton végigmenni, hiába csábít a kaland, hiába vár valami váratlan a végén. Valami elgondolhatatlan. Megszámlálhatatlan út és kaland van, s kevés a láb, az idő. A legnagyobb griff a választás képessége. Mikszáth griffje, hogy ennenmágával, mint násznaggyal mesélteti el ezt a – nem is történetet, inkább – groteszk eseményt. Jobb fogást színpadon se tudnék.

*

A tervezet az túlzás, csupán följegyeztem, de leginkább elképzeltem ezt-azt. Például az én hírlapírómat, ahogy lompos csalogányként repked az ég volier-jében. A színpadéban. Legalábbis a szűnhetetlen, *ariatikus* köhögése. Ökörnyál, hogy blaszfém legyek. Aztán leszáll. Egyedül van a redakcióbéli asztalánál, az említett szerkesztőségi szolgáló tesz-vesz, tolláskodik, fölnyúl a polcok legtetejére, majd be a poros szekrények alá, végül egy tejeskávéért kihussan az ablakon. Az író szabadkozni kezd: önök tán színházban vannak, de *ez itt* aligha lesz színház. Negyven négylovas hintót én csak a szavammal tudok idevarázsolni, s a varázslás se én vagyok, nem, hanem az önök tisztelt képzelete. Képzeljék hát.

*

A hírlapíró, – lévén nyájasság és híresség – gyakran hívják nászmagynak, így hívja meg kollegája, Csapiczky Endre is. A hírlapíró „természetesen” maga Mikszáth – Esterházy-kockás zakó, jobb-rosszabb szivar, a joviális, korpulens arcból kiszikrázó éles, keserű szemek –, a történet idején 49 éves, Csapiczky huszonöt, tán harminc. Magázódnak. A fiú az úgynevezett pakfon arisztokrácia tagja, „pompásan tudja eltakarni a szegénységet (ez a sárosi svihák dolga), de pompásan tudja elő is tárni (ez pedig a bohém dolga)” „Hát van-e aztán egy kis pénzmag?” érdeklődik az idősebb, s Csapiczky tiltakozása világossá teszi, hogy főleg a pénz miatt akar nősülni, naná, sőt egyáltalán nem bánja, hogy ekkora selymának, egy pénz miatti nősülőnek tartják, holott. Holott épp a pénz az, ami nincs. Úgy van, hogy nincs, lehet lebegtetni a vanást a nincs határán, ami még a réteshúzásnál is nagyobb mutatvány.

*

Már ez az elképzelt, redakcióbéli első jelenet is velejéig, angyalian cinikus, ilyennek kell lennie. Semmi sem az, ami, s ehhez minden résztvevő ragaszkodik, mindegyikük identitásának ez az alapja, naná, hisz ebben nőtt fel, ebben van otthon, ezeket a szabályokat, az *elasztikumi mezők* szabályait ismeri. Ez a hazája. Ez az interaktív lóditizmus. A gavallérok egy mélységesen magyar regény. Iróniája elementáris. Tévedés azt hinni, hogy mivel a beszélő nem veszi ki magát az esendők közül, mivel lazán és elegánsan ráhagyja a konzekvenciákat az olvasóra, hogy azzal felmenti hőseit. Nem, nincs felmentés, nincs elfogadás, hanem megértés van, törekvés a megértésre. Könyörtelen megértés van, ahogy Mészöly Miklós mondja a szeretetről. Ülünk a körhintán mindannyian, ki többet lát a forgásból, ki kevesebbet, kit jobban zavar, kit kevésbé. De *egyetérteni?* Tetszik-nem tetszik, nekem is hazám ez az ország, dacára, hogy honfitársaim egyre növekvő halmazával (alakulatával) egy légtérben sem akarok tartózkodni. Nem halad meg és nem ítél el? Épp ez, a nyájas, mosolygós beszéd, ez a megsemmisítő ítélet, ha már mindenáron szószéknek és bíróságnak akarják az okos utókorok tekinteni az irodalmat.

*

Az anekdota nem vicc? Tényleg nem? Tényleg. Nem.

*

A mondott évben – ezt szakszerűtlenül, de bátran vegyük 1896-nak, hisz a Gavallérok 1897-ben jelent meg folytatásokban a Pesti Hírlapban –, a Millennium nevezetes évében a természet olyan konfúzus volt, hogy augusztusban tartotta a nyarat és

az őszt októberben. Izzó verőfényben vonatoznak tehát hőseink, a nap nevető mosolyával beragyogja a szelíd hegyeket, melyek, ahogy Mikszáth megjegyzi, amúgy szoktatóba ugranak eléjük, apródjaiként a messze kéklő óriásoknak. „Nevető mosoly”, hömpölygető, kedélyes redundancia – hogy volna fogható gyors kis képekbe a lassúság? Pedig alighanem száz apró képpé kéne kimerevíteni a nagy tablót, száz képpé, mint Ödön von Horvath teszi a Kazimir és Karoline-val. A gavallérok kiált a színpad után, ahogy mondani szokták, de színdarabot immár nem tudnék írni belőle. Nem kell... Hangjáték igen, film igen, de színdarab aligha. Színházi este, talán. De hát nem az a színdarab, amit egy színházi estén előadnak?

•

Merő véletlen, de a mondott évben, 1986-ban kerül színre először Csehov Sirálya, és mindjárt meg is bukik. Nem tudom, tán Ambrus Zoltán volt az első, aki Mikszáth és Csehov közt párhuzamot vont, mondván mindketten egyszerre szeretik és gyűlölik hőseiket. Régóta gondolom, hogy nem lenne haszontalan Csehov felől olvasni Mikszáthot. Hogy Csehov modernebb, urbánusabb jelenség? Az, mert száz év alatt azzá játszották. Polgárivá, légiessé, ikonikussá. Mikszáthot pedig belepozicionálták, beleklasszicizálták ebbe a természetlen, dzsentrimagyaros, népi skatulyába, s minthogy egy darab olvasatai, vagyis az előadások attraktívabbak, mint egy regény olvasatai, a Csehov játszás jelenvalóvá/kortalaná tette a szerzőt, míg Mikszáth súlyosan, nehézkesen ül a saját levében mindmostanáig. Pedig vannak közös jegyek bőven. Az említett hassliebesség, szeretvegyűlölség, aztán a cinizmusal palástolt érzelmesség, az ironia, mint szemlélet és páncél, a történet nélküli történetek, elhallgatottság, sötét indulatok a felszín alatt, nevetségesség, kisszerűség és reménytelenség, ami egyik ágon tragédiába a másikon reménytelen kedélyességbe – a következő darabba – torkollik. Akármilyen igazságtalan, Csehovot kezdettől modern írónak, Mikszáthot pedig régies, göcögő népi bácsinak olvasták, ha olvasták. Képzeljük el, milyen lenne mai fordításban Mikszáth Kálmán?

•

Csattog a csalogány, mint a bronchitis. A levegő is utolérhetetlenül tiszta, mint minden e vármegyében. Hőseim vasúttal mennek Eperjesig. Színek, szagok, recsegések, a nagyvendéglő.. Ide a ráérős vacsorához érdemes lenne valami dialógust telepíteni, némi előzetest a sárosiakról. Hogy mit jelent sárosinak lenni. Másnap aztán gyors reggeli, hisz indulni kell Lazsányba, nagy záporosó volt arra és a vicinális út tele van kátyúval. Itt, a vendéglőben öltözzön ünneplőbe vagy ott is lesz hely, kérdi a vőfély. Hogyne lenne, ötven s valahány szoba van a menyasszonyom öregeinél, hangzik a válasz, az udvaron pedig ott kapál, ott hányja-veti magát a négy tüzes paripa. Mindegy, hogy konkrétan kié, mert egyre megy, egy Csapiczky mégse viheti két lóval a menyasszonyát. Ugyanis, ha van, aki nem tudná: a Csapiczkyak négylovas familia. Magyarország isten kalapján a bokréta.

•

Mintha műholdról, legalábbis léghajóról: megy a sárosi elit a lakodalomba. Mint valami kevély, filmes enumeráció: „Jobbról is, balról is, a völgyekben, a fehéren kígyózó dűloutakon, melyek mint az erek kapcsolódnak be az országútba, közelebb, távolabb úri fogatok barnállottak. Némelyik olyan távol, hogy szinte egy lassan mászó szarvasbogárnak látszott; a közelebbieken színes napernyők mutatták,

hogy úri hölgyek ülnek rajtok”. A paradicsomi terepasztalon üveges batár, phaeton, landau, bricska, tilbury, sandlaufer, s ahány ősi jármű a több ezredév alatt csak megtermett e rögzített vértalajon.

•

Panoptikum. Élőviasz. Így is kéne eljárni, bizonyos testrészek, figurák olykor megmozdulnak, de az egész áll. A hírlapíró zötykölődik a nyalka kis magyar kocsin, s a vőlegény (ne felejtjük: valódi Csapiczky) kommentál, mintha egy címer-tárban, – avagy színházi jelmeztárban, ahogy akkor mondták, *fundusban* – kalauzolni el a járatlan idegent. Az én olvasatomban: Csapiczky ironizál, totális irónia, ebben végig összeszimmel a hírlapíró nászraggyal, én tudom, hogy te blöffölsz, te tudod, hogy én tudom, s ebbe még a megbántódás iróniája is belefér.

•

Kézfogás-instrukció egy színésznek: malackfarkszerű görbületben nyújtani oda a legújabb dzsentriszokás szerint. Két malacfarok ezeréves, mélymagyar parolája a sárosi kátyúk fölött.

•

A sárosi elit komplett Árpád-ház. A Pruszkayak egyenesen de genere Tass. Be tudják bizonyítani, mondja rezzenetlen arccal a vőlegény. Azt már nem, feleli az egyik Pruszkay nevetve, de ti se tudátok zeugnisokkal bizonyítani, hogy nem onnan származunk. Egy ilyen „zeugnis” csak hab a tortán. A de genere Tasság zeugnisa.

•

Mi mind származunk és származni jó, minél messzebből, annál jobb. Aki származik, az valaki, valakinek pedig muszáj lenni. Necessze est, amice. És nem mindenki valaki, uraim, mert a mob az nem valaki, hanem mob. A zsidó se valaki, annak csak pénze van, de származni, ha feje áll, se származik. Szlimóczkyné családja, például, a Kund nemzetségből való, címerük egy hétfelé osztott pajzs, a hét vezérségre való emlékeztetés. Domoróczy, ki tüzes pejen érkezik (anyja, azt mondják, Blackston volt, a Metternich herceg híres kancája), egyenesen Töhötöm vezér ivadéka.

•

Ez már sok egy kicsit, morogja a hírlapíró. Úgy látszik, az Árpáddal bejött többi nemesek mind magtalanok maradtak és csak a vezérek nejei szültek fiakat. Úgy látszik, feleli Csapiczky, aztán szemrehányón folytatja: „Ön jó ember, egy hangyát sajnál agyonütni, tudom, de ha egy szent hagyományt eltaposhat egy rossz ötlet kedvéért, hát megteszi.”

•

A nyáriás októberben a kocsik összevájják egymást, megállnak. Ez az első nagyjelenet, operai színpad és díszletek, nagyzenekar, fenyőfakórus, negyven hintó pihen, százhatvan lóra terítenek pokrócot a kocsisok. Itt kártyáznak, mi több, párunpárt játszanak – de mint a Rothschildok, a bankók sorozatszámát kell eltalálni, hogy páros szám, avagy nem, s úgy veszítenek, mintha bankóval volna tömve ott-hon a vánkös. Amott a malacok szerelmét utánozzák nagy beleérzéssel, arrébb fácánt lőnek éppen, s mindenhol konyakoznak, hozzá egy forintos havanna szivarokat szíznak, s lekezelően füstszivarnak hívják őket. Szép széles tabló, nem is kellene

összefüggő dialógusok, csak töredékek, villanások. Az anyag, ahogy zsiszeg az önfényben, a belterj melegében.

•

Bogozy Miklós „bácsi” címerállatnak való nemesúr, lelke minden társaságnak, örök csörgőcsuli, egy utánozó-fenomén. Fölségesen adja a távoli kutyaugatást s általában más állatokat is. Hanem amikor a malacok szerelmét előadja, minden ember oldalnyilallást kap a nevetéstől. Ezt, úgy képzelem, inkább szépen, takarékosan elmeséli az egyszál hírlapíró. Iszik, rágyújt, tündöködik. Előadni, hogy valaki előadja a malacok szerelmét, ez esetben több, mint eljátszani.

•

Aki nem tudná, a „sárosi őrszem” egy szolgáló két villogó szeme, ki arra vigyáz a park szélén, „hogyan befordul-e a jegenyefák periferiájába vendég, amely esetben bekiáltja a kastély népének „Chlapci do liberiji!”, vagyis libériába, gyerekek, s egy szempillantás alatt finoman kiborotvált komornyikká változik az öreg béres, ki még az imént trágyát hordott, s fehér szakácskában és sapkában habot ver az ambituson mint kukta a mindenes, aki előbb még fát vágott.”

•

Az öreg Csapiczky házában meg kell pihenni. Szerény uzsonnának álcázott hatalmas trakta, allűrök és valódi terülj asztalkám, forró vendégszeretet és hideglelős kedélyeskedés. Az ifjú Csapiczky elholt anyja egy valódi Motesiczky lány. Az öreg szétnéz, hogy ugye mindenki tudja, mit jelent valódi Motesiczky-lánynak lenni. Mindenki tudja, naná. Egyedül a hírlapíró bizonytalan, de neki elnézik, nem egy nagy pedigré, de benne van az arcképe az újságokban. Mert származni jó, de híresnek lenni még jobb.

•

Mindenkinek megvan a maga mutatványa. Ami Bogozynál a malacok szerelme, az öreg Csapiczkynál hosszú, harsogó monológ az újságírásról, a sajtóról és egyáltalán. Lényegében arról, hogy tudja ő, amit tud, neki a seggében is feje van, hogy egy másik klasszikust idézzek. Ez alapvonal. Mindenkinél mindig mindent jobban tudni, s ebben körömszakadtig meg nem rendülni. S körbejár a konyakosüveg, leginkább a címke miatt. Amit isznak másodlagos, úgyszólván egy helyre megy, de az üveg, a cédulka legyen ezer éves. Magunk között vagyunk, tudjuk, az ezer mennyi. Az akadémikusok idegent elmarjuk. Haladás haza.

•

Az öreg Csapiczky birtokán már minden gavallérság felvonul, a személyzet – most éppen Jean, estére Janó – papagájruházata, strimflik, spencerek, huszárruhák, pandúrjelmezek, mutatván, hogy a házigazda szereti „a múltakat”. Isszák a borokat, melyekből természetesen egy hordóval van a világon, az is odalent a pincében. S a rafináltnál rafináltabb, királyi ételek, melyekhez jól illik az öreg kommentárja: „oh, ez csak afféle »doma robiensis«, vagyis »otthon csinált«”. „Szegények vagyunk, így élünk közönségesen, és végre is azt eszik az ember, amije van. Nem szeretem a flancot. Úgyszólván azt fogják ránk, szegény sárosiakra, hogy nagyozolunk. Az ember rá se mer már gyújtani egy jóra való szivarra.”

•

Ahogy nézegetem az aláhúzásokat, hajdani összenyilazásaimat, olykor, például most, azt érzem, mégis ki kellett volna jelenetezni (legalább), s elkezdeni a párbeszédekkel játszani, ki tudja, miből mi lesz a végén. S tán a töredékes, de már dramatikusan anyagot rá lehetett volna bízni a rendezőre, ha kedve van, kezdjen vele, amit akar. Úgy látszik, nem volt elég erős bennem a készlet. Húsz éve játszik fontos szerepet az életemben a színház, de ennyi idő alatt se lettem drámaíróvá. Mondatban gondolkodom, nem jelenetben, nem konfliktusban. Dikcióban, nem akcióban.

•

Addig isznak, amíg be nem áll az úgynevezett amabilis konfúzió, azaz mindenki beszél egyszerre, s nem lehet őket felállítani, holott ez még nem az esküvő, még át kell kocszizni Lazsányba. A kétségbeesett vőlegény hiába kiabál, a kutya se hallgat rá, ezért cselhez folyamodik. A Matykó inas kék dolmánya hátára felírja krétával, hogy „Menjünk uraim, mert kikapok”, s megparancsolja Matykónak, háttal menjen körbe a vendégek között. Jó jelenet, imbolyog a kék szolga-hát az úri népek orra előtt, egyedül a Pruszkay Stefi kéri ki magának, hogy neki egy szolga ne fordítson hátat. Stefi tajtrészeg, nem csoda, hogy egyre felháborodottabb, vért akar, segédek, alig tudják Tas vezér unokáját lecsillapítani. Mikszáth elemében van, a helyzet kibomlott, egyenletesen, simán jön a tollból a nyájas vitriol, nincs abszurd ötlet, melyre ne lenne vevő az olvasó.

•

Menyasszony elé pocsolyába mentét teríteni – Sárosban nincs enélkül esküvő. Mentém et sanquinem. Az egész kisregény egy begyakorolt, hagyománnyá, vérré vált színjátékról, valóságos sárosi passióról szól. Lehet-e, érdemes-e egy elmesélt színjátékból színházat csinálni?

•

Mintha a Csapiczky-féle mulatozás folytatódna Lazsányban, az örömapa romos, de hatalmas kastélyában is, ki őrnagy léte méltóságos, mert császári és királyi kamarás. Újabb *kótyagtoll*, újabb címerállat vonul fel, fiatal korában magát a császárt tanította lovagolni, aki harminc évvel később valami hadgyakorlaton megismerte az öreg őrnagyot, megörült neki, s mondta, kérjen akármit. S mit kért az öreg? Egy sárosi születésű ember nem is kérhetett mást, „császári és királyi kamarás akarok lenni, felség”, mondotta, s lőn. Amiből annyi haszna lett, hogy kapja a partecédulákat az udvartól, tele van vele egy asztal a szalonban, s flancol velük, naná. Igazán unheimlich mindennap egy ilyen cédulát kapni, mondja. Ez a legfrissebb, a szegény Larisch-Moenich grófné. Istenem, istenem, hogy ez is meghalt. Ősmerte, kérdi valaki részvételi hangon. Nem, fiam, nem ősmertem. Hát akkor mért sajnálkozik? Miért miért, csattan fel az örömapa. Mert érdeklődöm az udvar iránt. Ki érdeklődjék, ha mi kamarások nem? Teringette, ki érdeklődjék?

•

Közben Koltay Miska Szalkányból mindenkit körbejár panaszolkodva, hogy siettében otthon hagyta a tárcáját. Erre a díszes társaság, „a bennszülöttek”, ahogy Mikszáth mondja, összenéznek, s egyszerre nyújtják a tárcájukat: „Parancsolsz,

amicenko?”. De Koltay, nyilván Töhötöm-ivadék, netán Huba, csak legyint, hogy hagyjátok, unom az effélét, majd adtok, ha kell, ha lesz, mondjuk egy kis ferbli, ilyesmi. És itt, kb. a szöveg közepén, mielőtt a hírlapíró a maga gyanúját a Matykó féle jelmez (elfelejtették lekefélni) újbóli felbukkantán megfogalmazná, szóval a Koltay Miska eseténél a leghülyébb olvasó is pontosan tudja, hányadán állunk a derék sárosiakkal. Tán a színjáték léptéke, illetve az összjáték és az összeszokottság mértéke nem világos.

•

A menyasszony épp felöltözik, épp bemutatják a lelkes közönségnek, épp indulnának, mikor – megejtő vígjátéki csavar – valamelyik szolga behoz egy nagy dobozt, s az örömanya felkiált, milyen pech, hogy csak most érkeztek meg Párizsból a ruhák. Tegnapelőtt kellett volna jönniük, de nem jöttek, hát mit tehattünk, összeütöttünk magunk valami kis ruhafélét, s már épp bontaná föl „a kisztrít”, mikor az örömapa rárivall, hogy már egy órája vár a pap, s most már mindegy, ruha, ruha, a Péter inas vigye a párizsi dobozt a méltóságos asszony szobájába, ne legyen itt minden lom láb alatt.

•

A komótos elbeszélő itt gyorsít fel először, s a lakodalom eseményeiről alig tudunk meg valamit is. Illetve mindenki mindent tud, lehet kicsit sietni. Még isznak-esznek, üldögélnek, születési évszám szerint isszák egyik évjáratot másik után Lazsányi pincéjéből, melynek természetesen nincs párja Sárosban, s ha ott nincs, hát nincs a kerek világon, de fontos momentum már csak egy történik, mikor a két örömapa átadja az ötven- illetve hatvanezer forintról szóló kötelezvényt a könnyekig meghatódott fiatal párnak. Nagy jelenet, igazi jutalomjáték két öreg színésznek, aztán a pár elutazik, a tánc megkezdődik, de mondani már nincs mit.

•

„Csak a platinát lehet még jobban nyújtani, mint egy lakodalom leírását”, írja Mikszáth és igaza van. De ezt már, úgy képzem, megint a redakcióban mondja a hírlapíró, a panoptikum kihalványodik, homályos, másnapos, sovány hajnal van, a kakas-szó alig verekszi át magát a történelmi füstön. Lószerszámok tompa hangja, patkódobogás, nyikorgás, hangos ásítózás, s a hírlapíró kérdése: hát mivel az én gazdám már messze jár a Katicával, ki visz be engem Eperjesre?: Többen kínálkoznak, a malacos Bogozó fogatára esik a választás.

•

Ahogy a regény, úgy a nem létező darab vége is egy csendes, lucidus jelenet. Úgy képzem, szorosan egymás mellett ül a Hírlapíró és Bogozó, ülnek a redakcióasztalon, homályosak, füstből, káprázatból való alakok, szellemek, formációk, hajlítványok, szivaremlékek gomolyognak körülöttük hidegen, kiszellőzhetetlenül.

•

H: Ejnye, te Bogozó, hisz te nem még Eperjesig.

B: Dehogynem. Bent kell lennem kilenckorra a hivatalban.

H: Hát te hivatalnok vagy?

B: Sajnos. A törvényszéknél.

H: Te vagy a törvényszéki elnök?

B: Ugyan, Bruderkám, iktató vagyok a telekkönyvnél.

H: Ne bolondozz! A telekkönyvi iktatók nem járnak négy lovon.

B: Festve van, bruder. Festve van és csak a lámpáknál látszik. Majd meglátod a virradatnál, hogy miképp olvadnak le a négyesek mögöttünk. Én különben már a szomszéd faluban kezdek vedleni. Az inas és a két ló Vándokon maradja. Még a János gúnyája se az övé. Itt semmi sem úgy van, amint látod.

H: És a te ruhád?

B: Az is kölcsön van kérve. Majd meglátod, mire a sóvári kocsmához érünk, hat-hét kocszi ha marad, azon szorongja mindenki összegyömöszölve, mint az arató tótok.

H: Szorongja?

B: Másnaposan nem mindig jól beszélek magyar. Jó is lesz a Kohn törkölypálinkája.

H: Semmi konyak? Semmi Prunelle Naltet?

B: Bastrancia! Hogy fizetné meg azt a sárosi ember?! A Babaj cigány majd eljátssza a Gotterhalte, mint a legszomorúbb magyar nótát, erre az összes maradék ló piruettelnél kezd, mert kiszuperált honvédllovak az istenadták.

H: Hát aztán ezek az urak hova mennek? Hiszen ezek mind a falukról jöttek tegnap.

B: Eperjesre. Azok is eperjesi hivatalnokok mind.

H: A Pruszkayak is?

B: Azok a kataszternél vannak.

H: Lehetetlen! És Domoróczy?

B: Ó írrok a megyénél.

H: Hát Keviczky?

B: Ellenőr az adóhivatalnál.

H: Szűnj meg, öreg, örültté teszel. Azok az ekvipázsok... az a pompa, a fény, a ragyogás, a havanna-szivarok... nem akarom elhinni, hogy minden csak...

B: Füst és pára. A négyesek ki voltak kölcsönözve. Innen a szerszám, onnan az első két ló, amonnan a hátulsó két ló, egy negyedik helyről a tilbury vagy a sandlaufer.

H: De hisz ez valóságos csalás!

B: Paperlapap! Ugyan kit csalnának meg? Hiszen mindenki tudja a másikról, hogy nincs négy lova. Mindössze a formákat tartják meg velem együtt... a szép ősi formákat. Mi rosszat lehetsz ebben?

H: Csak nem akarsz azt mondani, hogy az őrnagy ötvenezer forintja...

B: Nos igen, az is csak egy forma. A kötelezvény nem ér öt garast. Az őrnagynak egyebe sincs e kerek földön, csak egy kis nyugdíja.

H: No, ez szép egy história. De az öreg Csapiczky kötelezvényével csak nem úgy van?

B: Oh jaj, még ügyabban! Csapiczkynak a gigájáig ér az adóssága.

H: De így lefőzni szegény új házasságokat...

B: Az új házasságok igen jól tudták, hogy azok a kötelezvények nem érnek egy hajfótát sem, de nekik is tetszett, őket is gyönyörködtette a forma előkelősége.

H: És a vendégek?

B: No, azok is mind tudták.

H: És mégis ujjongtak, lelkesedtek.

B: Naná. Mert mi, sárosiak, nem érjük rá a szegénységünkre gondolni, ahelyett örökké abból tartunk főpróbákat, hogyan csinálnánk, ha gazdagok lennénk. És ha sikerül az előadás, örülünk neki, tapsolunk magunknak, s ha látjuk, hogy valóságnak tartja az idegen, tudjuk abból, hogy hiba nélkül játszottunk.

H: Megállj csak, eszerint a Párizsból jött kisztniben... nem a Chatelot ruhái voltak...

B: Ugyan! Nincs is ott Chatelot nevű szabó. Egy jó ötletke az egész.

H: És a smaragdékszer, amit az én kollégám...

B: Fogadok, hogy a te kollegád bizalmasan megkért, hogy egy kis csomagot vigyél be a Kubinyi Sámuel igazgató úrhoz az eperjesi takarékbába.

H: Mit tagadjam, megkért.

B: No, brát moj slatki, abban van a smaragd ékszer. Ki volt adva lizingocsku, de ma ismét kiadja a Kubinyi úr, Lásztován férjhez megy egy Vinkóczy kisasszony...

H: Egy valódi Vinkóczy...

B: Naná, De genere Huba. De végre is, ez itt szokás minálunk, és a szokások tiszteletre méltók, édes bruderám. Ami pedig a dolog érdemét illeti, hát ha nem is egyiké, másiké, vagy azé, akinél látod, de okvetlenül valakié; a fény, a pompa, a ragyogás, az elevenség, a finomság, fesztelenség, és kedélyesség, az úri allűrök, a lovak, az ezüstmű, a griffek, a tónus nemessége a mienk mindnyájunké. Csak szét van osztva, és ha azt bizonyos alkalmakkor mesterségesen egy rakásra hordjuk, kinek mi köze hozzá? Igaz-e vagy nem?

•

Igaz-e vagy nem, kérdem halkán, csak az ajkammal. Ha hangosabban beszélek, rám tör a hörghurutos, hetek óta kínzó köhögés, egymásra rakódó autó-klimás és kertéjszakás megfázások hozadéka. Jórészt ezért is késtem el ilyen rondán ezekkel a jegyzetekkel a Palócföldnek, szándékom szerint arról, hogy mért foglalkoztat – tulajdonképpen kamaszkorom óta – a Gavallérok, ez a legtündéribben gonosz Mikszáth-kisregény, s mért gondoltam tavaly, hogy valamiféle színpadi átíratot, mikszáthiádát készítsek belőle-körüle-róla, s mért volt ez inspiráló, de hamvába halandó gondolat. Szép hamv, szép halandás, némely aláhúzások, glosszák, némely tanulság, s ami a fő: *mikszátozni* jó. Nincs adaptáció, nem is kell, ezeket a műhelycédulákat viszont már megfigértem. Pótgombok egy átszabatlan kabáthoz.

